

Hrvatska ljubavna lirika – uzlet duha nad tijelom

Ana Horvat: *Oblizujući suze* (hrvatski pjesnici o ljubavi), izdavač: Dru-ga prilika, Zagreb, 2015.

Hrvatska književnost dobila je važnu antologiju naše ljubavne lirike, što je proizišla iz marljiva čitanja i sakupljanja Ane Horvat, spisateljice i antologičarke, koja uspijeva čitavu povijest hrvatske lirike objediniti u zasebnim temama. Knjiga *Oblizujući suze* (hrvatski pjesnici o ljubavi) njezina je četvrta antologija kojom odaje počast hrvatskome ljubavnom pjesništvu, od Stanka Vraza, Ivana Mažuranića, Petra Preradovića do plejade suvremenih pjesnika (Drage Glamuzine, Lane Derkač, Ervina Jahića, Roberta Roklicera, Darije Žilić, Dorte Jagić...)

Prva preokupacija Ane Horvat bila je sabiranje pjesama o drveću (antologija *Stablopis*), pa pjesama posvećenih životinjama (antologija *Subića*), potom je sakupila pjesme o moru (antologija *More mora*). Ovim antologijama, koje nam pomažu da hrvatsku poeziju čitamo tematski, s obzirom na temeljnu inspiraciju pjesnika, Ana Horvat učinila je povijest hrvatske poezije preglednijom, a sada, nakon golema istraživačkog posla, preostaje joj zasluženi odmor, predanost vlastitom pisanju.

Ana Horvat objavila je petnaest pjesničkih zbirki (od toga dvije slikovnice za djecu), jedan roman, jednu zbirku priča. Bavila se novinarstvom, folklorom, vodila privatno savjetovanje za žene *Eva*, osnovala je i dalje vodi udrugu *Druga prilika*, koja

se bavi zaštitom napuštenih životinja.

Od 2003. do 2007. godine Ana Horvat predstavljala je u Zagrebu hrvatske pjesnike i pjesnikinje na Tribinama hrvatske ljubavne lirike.

Antologija hrvatske ljubavne poezije *Oblizujući suze* obuhvaća ljubavne pjesme preko dvjesto hrvatskih pjesnika i ujedno je prikaz različitih lirskih stilova kojima se mogu iskazati mnogobrojni doživljaji ljubavi, toga svestranoga fenomena koji udara u temelje ljudske egzistencije i esencije.

Antologija bi se mogla nazvati i malom fenomenologijom ljubavi, u koju zaranjamo i zaneseni i zamišljeni, i razgaljeni i tjeskobni, i opijeni i nostalgичni, te pokušavamo prodrijeti u smisao te svestremene emocije. Tako je bilo i s antologijom *More mora* – oplovili smo gotovo čitav svijet, prošetali obalama, meditirali na pučinama, dodirivali i zemlju i horizonte, zaranjali u bijes vode, gibali se na njezinoj pitomoj površini... tragali smo za vječnom zagonetnom vezom čovjeka i vode. U antologiji *Subića* uživali smo se u odnos čovjeka i životinje u povijesti hrvatske poezije, u antologiji *Stablopis* družili smo se s drvećem, proživljavali igru stiha i biljne prirode, prodirali u lirski i pustolovni smisao pejzaža. Ana Horvat uspjela je svojom antologijama dati izvrstan pregled hrvatske poezije koju je lakše misaono i emotivno obuhvatiti kroz zasebne teme – ako smo zaokupljeni jednom temom, lakše pratimo i različite stilove kojima se tema iskazuje.

Antologiju hrvatske ljubavne poezije *Oblizujući suze* teško je, kao i svaku antologiju, obuhvatiti klasičnim kritičkim prikazom pa ju je najbolje iščitavati, odnosno sažeti kroz različite fenomene ljubavi koju su pjesnici opjevali kroz stoljeća, stvarajući tako razgranato, višestoljetno stablo

hrvatske ljubavne lirike. Ljubav kao dosezanje ideala, ljubav kao sjedinjenje s drugim, ljubav kao gubitak sebe, ljubav kao zanos, ljubav kao bol... tisuće je manifestacija ljubavi što se prožimlju u ovoj lirici, nebrojeno je stilova kojima se iskazuje ta iracionalna dubinska emocija, od zanosnog lirskog, do bolno meditativnog, od sonetnog do urbanog.

Mogli bismo reći da je hrvatska ljubavna lirika ujedno i duhovna lirika, jer se uglavnom pjeva o suptilnim stanjima duše koja pokušava prodrijeti u osobni, životni i ontološki smisao ljubavi. Čežnja je temeljna emocija naše ljubavne poezije – većina pjesama posvećena je ljubavi koja odlazi ili polagano nestaje, stoga su pjesme uglavnom melankolične, sjetne, bolne, rjeđe su radosne, strastvene, prpošne, erotične. Ljubav najviše obuzima biće kada se ne uspijeva sjediniti s drugim – u tom razilaženju roje se pitanja o smislu ljubavi, nastaje potraga za drugim, za sobom, buja poezija samoće, misterij ljubavi poistovjećuje sa zagonetkom postojanja.

U hrvatskoj ljubavnoj lirici (književnosti uopće) ljubav je rijetko tjelesna, hedonistička sila (tek u suvremenoj književnosti eros skida svoje halje, odnosno počinje se slobodno zboriti i o tjelesnoj ljubavi, no daleko više u prozi negoli u poeziji). Igor Mandić u svojoj knjizi *Prijava problema* piše upravo o nedostatku erotike u povijesti hrvatske književnosti, o njezinom kadšto pretjeranom duhovnom, platonskom poimanju ljubavi (spomenimo Milana Begovića koji je oslobodio hrvatske ljubavne teme „okova duhovnosti“, odnosno slavnu *Erotsku mapu Milivoja Uzelca i Milana Begovića* koju je objavio JAZU 1984. godine).

Jedan dio suvremene hrvatske proze, u jurišničkoj strasti za oslobađanjem tijela od duha, krenut će i u površni, ponekad i divljački hedonizam, više u „tinejdžerski“ prostakluk negoli u književnu erotiku, više u izživljavanje negoli u proživljavanje seksualnosti, no to je tema koja zaslužuje poseban prikaz. U svakom slučaju, u ovoj antologiji vidljivo je da je povijest hrvatske ljubavne lirike, od naših starih do živućih, izrazito duhovna, pa joj i kao čitatelji možemo pristupiti suptilno fenomenološki, secirajući ljubav kao duboki odnos bića prema drugom biću, prema svijetu i sebi, kao eros i

thanatos, kao slojevit tajnu što ju može iznijeti samo govor poezije.

Ljubav kao drama gubitka

Česte su pjesme o izgubljenoj ljubavi koja je u ovom svijetu osuđena na odumiranje, pa se ljubavni patos usmjerava k transcendentnom svijetu u kojem ljubav može mirovati kao ideal. Primjer za takvo poimanje ljubavi je pjesma Petra Preradovića *Mrtva ljubav*, u kojoj vlada duboka skepsa prema ovozemaljskoj ljubavi – i mrtvu voljenu ženu ljudi bi raskopali, rasprodali, pokrali, jer im ljubavi uvijek treba. O tome svjedoči strofa: „*Pak bi došli ljudi blagohlepni, / Iz zemlje bi tebe iskopali, / Iz mora bi tebe izvadili / I po svijetu svuda rasprodali.*“

Stoga Preradović u toj pjesmi „posprema“ ljubav duboko u dušu i dijeli je s onostranim svijetom, daleko od koristoljublja, zavisti, zlobe, te pjesmu završava strofom: „*A ti idi, nek te uzdisaji / K nebu dignu, tamo zvijezdom budi, / Tamo meni žalosno me sjaji, / Tamo neće dostignut te ljudi!*“

Mnogim pjesnicima ljubav je ovozemaljska, prolazna, vrijeme ju odnosi, pretvara ju u iluziju, iza nje ostaje samo tmurna svakodnevnica u kojoj klize tužna sjećanja na zaljubljenost koja je prošla. Ljubav blijedi, nestaje, troši se i mijenja kao i sve živo. Tako pjesma Jozefine Dautbegović *Uvijek se nešto banalno ispriječi* započinje tužnim sjećanjem na negdašnji prštavi blagdanski snijeg, a završava slikom radnika koji snijeg raznose lopatama i slikama prljavih otirača. Pjesnikinja završava pjesmu stihovima: „*od naše zimske ljubavi ostao je samo mokar trag / na tuđim otiračima / ispred ulaznih vrata.*“

U brojnim pjesmama ljubav je apstraktan osjećaj, nepoznatljivi usud koji nas nikada ne napušta – često se opjevava nestajanje ljubavi koja ostavlja tragove što ih pjesnički subjekt pokušava dešifrirati, puneći svoje biće nostalgijom, slutnjama, čežnjama. Ljubav kod mnogih pjesnika zapravo ne prolazi, ona je još dojmljivija, magičnija kada više nije fizički uz nas. O tome, npr. svjedoče stihovi Delimira Rešickog iz pjesme *Grlice*: „*Probudim se i ja iako ponekad / iza posljedopodnevnog sna / s nogama u vodi i rukama / u gnjilome brašnu*“

*/ kada večer zgusne svoj modri / hladni vosak
i negdje daleko odavde / u planinskome zraku
/ vene vriesak i ja kažem bože / kada bih
samo jedan trenutak mogao / kazati da ne
znam gdje si sada / možda bih ti bio u stanju
izgovoriti ime. / Ono što još čujem / kada ista
čujem ta je grlica / nevidljiv prah kojega vje-
tar / s jeseni rasipa po polju nakon žetve / u
još uvijek toplu zemlju / s njezinoga je krila.“*

Ljubav je često duboka tenzija za sjedinjenjem, ali dva bića, unatoč plemenitom žaru, nikada ne mogu doseći jedno drugo – svatko je uvijek svijet za sebe, dva duha nikada ne mogu biti u potpunoj ravnoteži, pa ljubav tako uvijek ostaje duboko osobna. Ljubav je vječna čežnja, koja se u ovom svijetu nikada ne može svesti na činjenicu. Tako Tito Bilopavlović sklada kratku sjetnu pjesmu *Pepeo davnog trenutka*...: „*Pepeo davnog trenutka / punog zamki / sve je što preostaje / ni zagrljeni više / doseći se ne možemo.*“

Ljubav kao nedostižan ideal najčešći je motiv u ljubavnoj lirici – ta uzvišenost ljubavi može se opjevati i metafizičkim uzletom i ovozemaljskom tjeskobom. Mnogstvo je pjesama u kojima se ljubav poistovjećuje s pojmom vječnosti, kao npr. u pjesmi Frana Galovića *Zvijezda večernjica* – pjesnik vidi u zvijezdi dušu svoje drage, pita se kuda vode staze, ima li ljubavi i sreće u vječnosti. Tako pjeva: „*Sve usnulo je. Samo ona sja / Na vječnom nebu. Kroz jasni beskraj luta. / A sama je. I nema nikoga. / Ni mjesečine. – Ko pjesma raskinuta.*“

Ljubav je i dozivanje slika iz konkretne prošlosti, putovanje vlakom uspomena unatrag, zadržavanje na minulim postajama u svakodnevnom, urbanom ambijentu. Takvu baladičnu poeziju na asfaltu stvorio je Arsen Dedić u pjesmi *Kavana „Opera“* – u jednom času uz piće u kavani rasiplju se trenuci uspomena, ljubav prolazi, ali se i vraća kroz živopisna sjećanja, ona je trajna i u ovozemaljskom, ne samo onostranom svijetu. Tako pjesnik pjeva: „*Kao u sumračnom muzeju / spajaju se poslijepodne i večer, / zavaruju u jednoj plavoj varnici, / koja je tvoje oko lutajuće i vječno - / obješeno na mojoj ogrlici. / Godine, godine. / Trenuci, trenuci, trenuci. / Sjeti se Rusije, Beograda, Tuškanca, Karlobaga. / Teško je odjednom odoljeti tolikoj ljepoti svijeta, / ljepoti ljubavi, uspomena, / prolaznosti i vraćanja svega istovremeno.*“

Ljubav kao nužnost

Neki pjesnici ljubav doživljavaju kao nasušnu potrebu bića, kao egzistencijalnu, ne samo kao esencijalnu nužnost. Kao primjer za to može poslužiti pjesma Drage Ivaniševića *Ljubav* – u njoj se ljubav uspoređuje sa zemljom, kamenom, kruhom, ona je svakodnevna potreba, izrečena u oporim jednostavnim stihovima: „*Ono što smo voljeli / ono što smo voljeli / ti i ja / ono što smo voljeli / naziva se voda zemlja kamen cvat / ono što smo voljeli / naziva se kruh.*“

Rijetke su takve pjesme u kojima je ljubav svedena na jednostavnu, primarnu potrebu bića – većinom je ljubav neko „više stanje“ u kojem duša pluta, ona je profinjena emocija, intuicija, magija duše, čar sudbine što nas uvodi u pjesmu i zapliće o riječi.

Ljubav kao elementarna sila prirode

Najčešće se u ljubavnoj lirici ljubav opjevava u ozračju prirode, unutarnji pejzaž duše prožimlje se s vanjskim, odnosno mijene duha utapaju se u mijene prirode. Tako Vesna Parun u pjesmi *Usnuli mladići* opisuje tijelo mladića na žalu (rijedak primjer tjelesnosti u našoj ljubavnoj lirici), nagost tijela komparira sa elementarnim, gotovo bajkovitim silama prirode koje nas posve obuzimaju, pa iz toga izranja pjesma puna bujnih emocija, poredbi i lirskih zagonetki, što dočaravaju stihovi: „*Slušam tujanj niske grmljavine / koja se izvija s mora, sve to bliže, / I skrivena u lišću stare agave / motrim kako grlo mladića postaje galeb / i odlijeće put sunca, klikćući sjetno / u žutim oblacima. A iz bronce / njegova naskočinog trbuha diže se mrklo / cvjetna vrlet, na kojoj se odmaraju / prekrasne vile i kraljice iz bajka.*“

U svim književnim razdobljima pjesnici slijede „klasičnu“ ljubavnu romantiku, odnosno ljubav opisuju atributima prirode i tako joj daju duboki estetski smisao i ukrasni metaforički jezik. Drugim riječima, priroda najviše zaživljava u ljubavnoj lirici – govor duha stapa se s govorom prirode, ljubav tako postaje uprizorena, zadobiva ton, miris, pokret, zvuk, puna je slikovitih doživljajnih preobraženja. Za

ilustraciju može poslužiti pjesma Josipa Pupačića *Zaljubljen u ljubav*: „Volio sam je, / vodu divljeg jezera, / dijete u povoju, / visku i brzu / jegulju. / Nju, u čijim se kosama / migoljila magla, / nju, čiji je vrat / skladni snop žita, / čiji je hod / šetnja paprati.“

Među inim liricima i Antun Šoljan lakoćom stiha u pjesmi *Pratnja* opisuje ljubav što se ziba u kolijevci pejzaža: „Jasno sam šaptala, da razaznaješ riječi, / da ne misliš da je trava, jer nije bila trava; / ko sag sam se prostirala među ostrim vlatima, / šuštanjem uglazbljujuć kucanje tvojih peta.“

Mnogi pjesnici prepleću ljubav i prirodu u rimovanim stihovima, pa tako i Ante Stamać prikazuje skladno gibanje emocija u mijenama prirode, primjerice, u pjesmi *A kada opet kiše stanu liti*: „A kada opet kiše stanu liti / I pusti pljusak provali iz tame, / Sve će se boje rujne panorame / U sivu masu ko u ništa sliti.“

Nestajanje ljubavi (razočaranje, tuga, rastanak) poistovjećuje se s preobrazbom pejzaža, što prikazuju, među mnogima, i stihovi: „A naš će vrt, razlićak i ciklame, / Bogata pustoš, mulj i korov kriti.“

Rimovanje duha i prirode vidljivo je i u ljubavnoj poeziji Božice Jelušić, primjerice u *Strogo ljubavnim sonetima*: „Traži me, negdje mora da postojim i zebem / držeć u golom šibljaku kao ranjena selica. / Traži me, zima ide, okrutna kuna-bjelica / mogla bi me zateći gdje preplašena grebem.“

Rima svakoj temi daje ton svečanosti, uzvišenosti, pa u rimovanim ljubavnim strofama, kada su i melankolične, ljubav je profinjena skladba duha, opijeni zagrljaj sa svijetom, estetski ures emocija, gotovo zanosna himna tom najdubljem porivu duše.

Ironiziranje ljubavi kao svojevrsnoga stereotipa

Neki pjesnici izvrću „klasično“ poimanje ljubavi kao ideala, sklada, poigravaju se s tim stereotipom, pa tako Ivan Slamnig u pjesmi *Pjesma* ženu opjevava kao običnu babuskaru, a srce ljubi naprosto zato što nema očiju. Tako nastaje anegdotalna pjesma, u kojoj izvrće uzvišenu temu svakodnevnim govorom: „Ti si nemoguća babuskaru / al za to mi milo puca / jer srce nema očiju

/ srce nema ni srca // pa ne pita da li se laže / ne pita za kakvoću. / Sve su mi druge draže / a samo tebe hoću.“

S ljubavlju se poigrava i Milivoj Slaviček u pjesmi *Pogledajmo, Barbara* – pjesnički subjekt spoznaje prazninu ljubavi, svodi je na „hrpu obiteljskih i prijateljskih naklapanja“, na rezultate „ravnodušnih sportskih nedjelja“, na „pregršt prašine s Mjeseca“, pa pjesmu završava u jezičnoj igri: „Barbara, arba-ra, bara, ara, aaa / Arabrab, ab, ba, r, b, br-ab / (i čitava abeceda iz koje – potom – izlijeću prilično oglo-dane riječi).“

Negacija ljubavi

Ljubav je često izvor straha, strepnje zbog razočaranja, ona nas uvijek uvjerava da dva bića nikada ne mogu postati jedno, pa se pitamo koji je uopće njezin smisao ako se njezin ideal ne može održati. Možda valja preduhitriti kušnju ljubavi, oduprijeti joj se, jer je ionako na koncu gubitak. Ako ne možemo sačuvati drugo biće, možda možemo barem sačuvati sebe. Tako Vesna Krmpotić u pjesmi *Budućoj ljubavi* žudi da ljubav više uopće i ne dođe, jer se nužno urušava. Tako pjeva: „Buduća ljubavi, / kad bi mogla ne doći. // S tobom se rastajem unaprijed...“

Ljubav kao emotivni rebus

Ljubav je u većini pjesmama iracionalna, ona nema ni jasna uzroka ni jasne svrhe, ona dolazi i odlazi nepozvana, nerazjašnjena, ona je usud s dva lica, igra neba koju valja prikazati igrom riječi. Ako je prolazna, ne zaslužuje ni veliki duhovni patos ni naročit jezični ukras. Ljubav je emotivna zagonetka koju nikada nećemo riješiti, jer ona vlada nama, ne mi njome. Premda je, dakako, u većini pjesama ljubav teška zagonetka, neki pjesnici uobličili su taj „čudan događaj“, tu prolaznu iluziju, na gotovo anegdotalan način. Tako Josip Pupačić u pjesmi *Koja si zagonetno* pjeva: „Koja si zagonetno / prišla i sišla u me / odjednom, / ne znam zašto si / postala moj ljepši / bolji život. / I zašto si ostala / jedino u mom snu / moj život. / I zašto si drugome / dala, otuđila od

mene / moj život. I ostavila me / bez moga života... / Koja si zagonetno / prišla. I ostavila me / bez moga života...

U ljubavi biće se daje drugom biću, zapravo se na neki način odriče i sebe, jer živi za drugo biće, predaje mu svoj život, a tako ga i gubi kada biva ostavljeno. Ljubav je apsurdna, dvolična, prevrtljiva. I Branko Ćopić prikazuje ljubav kao svojevrsnu emotivnu anegdotu, odnosno kao paradoks, pa tako, npr. u pjesmi *Prije jeseni* piše: „*Nekim putem smo išli / zajedno / onda si skrenula / pa sam ja skrenuo / i kako da se sada / nademo / kad su tragovi / ispod lišća.*”

Slično ljubavni rebus opisuje i Tomica Domović u kratkoj, prozaičnoj pjesmi *Poslije najave mene*: „*jednostavno / ona nije uzela kontracepciju / on je bio malo pijan / malo moćan / malo bijesan / nsvakidašnje odvažan / ujutro su izašli držeći se za ruke / a sljedećeg jutra / kad nisu se više držali za ruke / izašao sam između dva sukobljena svijeta / i ostao u ranama.*”

Ljubav kao misaona zagonetka

Neke pjesnike ljubav je odvodila u misaone, pa i filozofske križaljke, a to izvrsno dočarava pjesma Danijela Dragojevića *Jabuka* – u njoj dva bića grizu istu jabuku, no svatko je na suprotnoj strani, pa se pjesnički subjekt pita je li to razjedinjavanje bića u istoj cjelini ili sjedinjavanje. Pjesma u svega nekoliko stihova izražava apsurd jedinstva: „*Grizemo istu jabuku / ja na jednoj ti na drugoj strani / je li jezik razdora jezik ljubavi ili / grizemo istu jabuku / - ne govori grizi.*”

Sličan svjetonazor izrazit će i Gustav Krklec u pjesmi *Ti i ja*, premda je stilski posve različita od Dragojevićeve (lirski je uznesena i rimovana). U toj pjesmi Krklec opjevava nemogućnost ljubavi kao sklada, jer dva bića i na istom putu uvijek imaju različite doživljaje, slutnje i ciljeve, pa tako pjeva: „*Ti bi htjela vječno, čemu nema mjere, / ja bih dao sve za zanos jednog časa. / Ti sumnjaš u trenut, a ja imam vjere / u vječnost trenutka, u trenutak spasa.*”

Jednom biću ljubav je trajna emocija, drugome trenutačna opijenost, veličanstvo trenutka – i u ljubavnom zajedništvu svako biće ostaje u svijetu vlastitih doživljaja, dakle samo.

Ljubav kao kozmička ravnoteža

U rijetkim pjesmama ljubav se slavi kao kozmički sklad, kao sveobuhvatna plemenita sila što može objediniti i riječi, i stvari, i misli, i osjećaje. Tako je u pjesmi Jakše Fiamenga *Večernji akt* ljubav i objava, i riječ, i mudrost, i rečenica, i vatra i krajolik, kao u Empedokla (ljubav spaja sve praelemente i drži svijet u ravnoteži). Odatle tako zanosni stihovi, puni strasti, čežnje, žudnje: „*Ljubavi moja, tijelo je misao / ne trudi se, nema načina da se to bolje kaže / sve što imaš reći djelo je njezine objave / svaka riječ, čak i samo disanje riječi / i dok te mislim ti si moja najdublja mudrost / i sve se s tobom može obuhvatiti / i ono što jest i ono što nas niječel ljubavi moja, ti si cijela ova rečenica / svi njezini udovi, tiha lučenja, laskavo prstenje / neprijeporna sinaksis tla, svjetlucavo podneblje / i volim te u toj vatri koja te razdaje / u sve tišem perivoju, u večernjem vrtu...*”

Ljubav kao destrukcija bića

Janko Polić Kamov u pjesmi *Kitty* opjevava ljubav kao potpuno izgaranje strasti, kao vrstu ludila, kao mučni pokušaj posvajanja sebe, drugoga i svijeta, kao plimu raspaljenih destruktivnih emocija: „*I mnijah: svemir će tonuti od naše krvave plime, / i mnijah: svemir će propast u naplav bujične rijeke / i bit će razorna vatra, ljeto u vječnost, bez zime, / ljubav od smrskanog daha, ljubav od rastuće dreke.*”

Ljubav je poprište najjačih strasti što posve komadaju biće – ona je u iskidanim cjelovima, u mozgu u kojem prolaze divlje horde, u plačnom zagrljaju bludnice, u gorkom otrovu poljubaca, gromkom uskliku što biće baca u ponore duše, bez sućuti i milosti. Nitko nije tako opjevao mračnu silu ljubavi, odnosno dramatičnu preobrazbu erosa u thanatos, kao Kamov, pa možemo reći da su njegove ljubavne pjesme izuzetak u hrvatskoj ljubavnoj lirici.

Ljubav kao ideal žene (boginje, pramajke, eve)

Tin Ujević svoju je ljubavnu liriku ispisao posebnim poetskim uzletom – to je

vihorna žudnja za idealom, onako kako se žude i „pobratimstva lica u svemiru“, to je poezija razočaranja u kojem uvijek plamti duboko lirska čežnja što osvaja i nebo i zemlju. Ljubav je i pakao i raj, i uzlet i pad, no Ujević i u najtežim samotnjačkim kušnjama zadržava romantičarsku žudnju za ljubavlju, krojeći iznimno lirske izraze poput „miris ljepote“, „slatke varke“, „pune zjene jarke“ itd. Unatoč dubokoj ljubavnoj boli u mnogim pjesmama (u *Nostalgiji svjetlosti*, npr. pije „so suza“ u čašama od plamena, „um dere tkivo što ga mašta satka“, u svojoj je slabosti „ugnjeben veličinom neba“), Ujević se zapravo nikada ne odriče ljubavi kao ideala, on je uvijek na oltaru duha, on je blažena iskra s visina, nebeska kolajna obješena o srce. Često Ujević idealizira ženu, pretvara je u božanski pojam nedostižnoga ženstva, kao u pjesmi *Unutrašnji barem* – pjesnik u njoj uzneseno pjeva svim ženama kojima muškarci nikada ne mogu dati zasluženu ljubav. U Ujevićevim pjesmama žena je često uzdignuta na mitski pijedestal, muškarac je pred njom ponizni zaljubljenik, pun patnje i štovanja, kao u pjesmi *Miris ljepote*: „božanska žena, unuko visoke / pramajke Eve, pred tobom sam Adam, / i jer te volim, ja od tebe bježim.“

I Vladimir Čerina u pjesmi *Sjećanje* ispisuje lirične rimovane strofe o odbačenom osamljeniku koji dozivlje ženu, zapravo pojam žene: „Za radosti one što ih svatko ima, / Ja te želim, ženo, oh, ženo izgnana, / Te ko ni ja ne znaš ni sreće ni dana / Da nas opet silna obezumi plima!“

Ljubav kao umjetnost

I u pjesmi Miroslava Krleža *Noć u lipnju* ljubav ostaje uvijek čežnja, prokletinja samoće, no ljubav je ovdje uzdignuta na pijedestal čiste umjetnosti, pa tako Krleža ženu uspoređuje sa mramorom antičkih kipova, a u pjesmi *Gola žena na staroj slici* gleda bjelokosnu ženu kao nestvarnu, ožvjljenu tek moćima slikarske palete. Tako u pjesmi *Noć u lipnju* pjeva: „Tijelo je žene bijelo ko mramor antičkih kipova, / i kriješnice fosforne padaju ko zelene rakete, / žuti koluti tamjana puše se, pletu i lete, / i noć miriše mjesečna i grana cvate lipova, / a tijelo

je žene bijelo ko mramor antičkih kipova.“

Pjesmu *Gola žena* na staroj slici Krleža započinje umjetničkim zanosom: „U pregrbu tog nagog tijela ima sjete / jedne mrtve tajne. Odsjaj ulja / niz bjelokosnu ženu nijemo kulja, / to meso san je pijane palete!“

Iako ljubav razdire biće, i Krleža se, poput Ujevića, klanja ženi kao idealu, pa pjesmu *Noć u lipnju* završava: „Uvijek ono isto. Razdiranje vela. / A Žena je sveta, Žena je bijela, / i tajna njena za nas je Sve. / Je sve. / Sad blistavi kentauri njište mojom dušom, / i kopitom me metalnim o tvrdo biju čelo. / Nek rani mojoj povez bude, Ženo, tvoje velo!“

Ljubav kao sloboda

Ljubav je većini pjesnika bol, patnja, razočaranje, nostalgija, rijetki je opjevavaju kao jedinu oazu slobode, kao lijek od gradskih frustracija, kao spas od drugih bića. To može ilustrirati pjesma Augusta Cesarca *Bijeg* – pjesnički subjekt želi pobjeći s dragom u zaštićenu oazu ljubavi, pa pjeva: „Danas sam s tobom pobjegao iz grada. / Grad je ostao iza nas u plavišavoj magli, / a mi smo pobjegli u goru, / u goru, u kojoj smo bili sami, / sami pod krošnjama i pod širokim azurom. / O, kako je jednostavno, ali i lijepo, / pobjeći i osjetiti se slobodan od ljudi, / sam i osjećati / da ima netko tko nas voli.“

Rijetke su ljubavne pjesme s usklikom, optimizmom, žarom, srećom, odnosno one koje ljubavi pjevaju kao čistu radost duha. Među takvom „raspjevanim“ ljubavnim pjesmama citirajmo pjesmu *Bubica* Vladana Desnice: „Ti si od bubice tiša, / bezbrižna malena ševa, / plaha ko proljetna kiša, / vedra ko dijete što pjeva. // Tvoj osmijeh česti mi sine / sred cike nakaznih gnoma / ko priznak sretnosti, / ko spomen očinskog doma.“

Jednostavnost i čistoću ljubavi kao dječjega, pomalo luidističkoga stanja prikazuje Mladen Kušec u pjesmi *Volim te*: „Ako voliš, / Ljubav je svuda. / Ljubav je dake / I ljepša / I čudnija / od čuda.“

Slično se uznosi i Jure Kaštelan u pjesmi *Volio bih da me voliš*: „Volio bih da me voliš / da budem cvijet u tvojoj kosi. / Ako si noć, ja ću bit zora / i bljesak svjetlosti u rosi. // Volio bih da me voliš / i da svi dani budu pjesma. / Ako si izvor i ja ću biti / u živoj stijeni bistra česma.“

Ljubav kao ljubomora

Voljenje drugoga bića ujedno je i strast za posvajanjem, a ta strast izaziva i ljubavnu zavist koju često opjevava Antun Branko Šimić. U pjesmi *Moja draga, prijatelj i ja* Šimić u kratkim stihovima iskazuje zavist, pa i mržnju prema prijatelju koji gleda njegovu dragu: „Na tijelu moje, moje drage / tvoj pogled / stoji // skliže se i pada / kao crna mrtva tica // Oko tijela moje drage / laju, laju tvoje požude // Tvoj pogled i moj pogled. / Sudar mržnje / škripi / prašti / boli, boli // Kroz prozor / crven mlaz / moje krvi / prska // Srce jede gladna Smrt.“

U pjesmi *Ljubomora* pjesnički subjekt tumara po snijegu do kuće u šumi, stoji pred kućom s zastrtim oknima pred kojom stražari pas – opsjednut strahom, slutnjom drugog ljubavnika, vraća se unatrag, utapajući poraz u vizijama smrti. Tako pjesma završava: „Samo jedan prozor crven gori // Ja znam sve // i idem natrag / mrtav / i u licu bijel kao snijeg.“

Ljubav je kod Šimića poraz, zloslutna tišina, smrt, rijedak primjer mučnoga, mračnog thanatosa u hrvatskoj ljubavnoj lirici. Tako pjesmu *Rastanak sa sobom* završava: „Zamakle su zvijezde / Tko od nas još može naslutiti sebe? // Rušimo se vječno / Naš put je bez dna i padanje bez glasa.“

Dakako, teško je prodrijeti u sve doživljaje ljubavi koja je sveznačna i obuzima cijelo pjesničko (ljudsko) biće, no možemo zaključiti da je hrvatska ljubavna lirika najvećim dijelom „govor duha“ (potraga za njezinim životnim i ontološkim smislom), a rijetko kada „govor tijela“. Ova antologija ujedno je i „priča“ o ljudskom postojanju, jer ljubiti znači biti, uvijek iznova postojati, kako objašnjava Milan Kangrga u tekstu *Ljubav i seksualnost Esika ili revolucija* (Naprijed, Zagreb, 1989.). Citirajmo: „Smrt ljubavi, odnosno njezino iščezavanje iz samih temelja čovjekova svijeta, shvaćeno u historijsko – svjetskim razmjerima, bila bi ne samo smrt istinskog i najdubljeg izvora poezije ljudskog života, nego i najsigurniji pokazatelj da je čovjek ugrožen (da nestaje sa lica Zemlje) u samoj srži svoje povijesno – oblikovane vitalnosti. To bi bio prestanak procesa povijesnog postajanja čovjeka čovjekom.“

Antologija Ane Hovat *Oblizujući suze* mogla bi se sažeti rečenicama koje je zapisao Zvonimir Golob u predgovoru *Antologiji svjetske ljubavne poezije 20. stoljeća* (Mozaik knjiga, Zagreb, 1997.): „Poezija je odgovor i kad postavlja pitanja. Ako govori o samoći u dvoje, jednako snažno govori o potrebi za drugim, o strepnji i smrti koja je već u slutnji mogućeg rastanka, o težnji ka ontološkom jedinstvu i nemogućnosti da ono bude dostignuto i ustrajnoj nadi da je ono ipak moguće. Tema ljubavi često se ne može odvojiti od drugih koji je s pravom izgovaraju. Eros i Thanatos ponekad imaju jedno jedino lice.“

„Ljubav je nekakva vrsta rata“, zapisao je Ovidije, a mogli bismo, čitajući ovu antologiju, dodati: ljubav je tihi rat sa sobom koji istovremeno dobivamo i gubimo, jer nikada ne znamo volimo li dovoljno i jesmo li dovoljno voljeni, zato su ljubavne pjesme uvijek nedorečene. No da su dorečene, da je ljubav definirana, ljubavne poezije ne bi bilo.

Lada ŽIGO ŠPANIĆ

Uporno popravljane svijeta, a on sve gori i gori ili kako avangarda postaje retrogradna

Poneki zapisi na prirubima romana *Seroquel ili čudnovati gospodin Kubitschek* Ludwiga Bauera, Fraktura, Zaprešić, 2015.

Ludwig Bauer (Sisak, 1941) jedan je od rijetkih hrvatskih pisaca kojega kao romanopisca ne treba predstavljati: u književnomu svijetu stekao je ugled, kod kritičara stanoviti rešpekt, a kod čitatelja poštovanje, premda čitača romana, ako nisu oni „s kioska“, u Hrvatskoj ima znatno manje negoli njihovih pisaca. Njih je, samo na jedan natječaj prije koju godinu stiglo više od pedeset, te godine napisanih, ali ne vjerujem da je ijedan od njih imao pedeset